

**ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА**

кандидата економічних наук, доцента,

т.в.о. ректора

Економіко-технологічного інституту імені Роберта Ельворті

ФРУНЗИ СВІТЛАНИ АНАТОЛІЙНИ

на дисертацію

ШЕРЕМЕТА Олександра Володимировича

на тему: **«ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОЇ**

МОДЕЛІ КЛАСТЕРНО-ПЛАТФОРМЕННОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ АГРОПІДПРИЄМСТВ»,

представлену на здобуття ступеня доктора філософії

з галузі знань **05 - Соціальні та поведінкові науки**

за спеціальністю **051 – Економіка**

Актуальність теми дисертаційного дослідження.

Стійкість аграрного виробництва в Україні набула значення, що виходить далеко за межі поточної результативності окремого підприємства. Воєнні ризики, руйнування та переналаштування логістики, дефіцит ресурсів, енергетичні обмеження, міграція трудового потенціалу й нерівномірність доступу до цифрової інфраструктури змінюють саму логіку забезпечення продовольчої безпеки. За цих умов здатність агропідприємств підтримувати критичні операції, перебудовувати ланцюги постачання та відновлювати виробництво стає необхідною складовою стабільності агропродовольчої системи.

Дисертаційна робота Олександра Володимировича Шеремета спрямована на обґрунтування кластерно-платформної взаємодії як способу колективного посилення такої здатності. Обраний напрям є вкрай своєчасним, оскільки поєднує проблематику продовольчої безпеки з теорією кластерів, платформною економікою та концепцією резильєнтності. Особливої ваги набуває перенесення аналітичного фокусу на мікрорівень: саме рішення підприємств щодо ресурсів, технологій, партнерств, даних і логістики в сукупності визначають спроможність галузі реагувати на багатofакторні шоки.

Крім того, актуальність дисертаційної роботи зумовлена потребою у вимірюваних інструментах. Для управлінської практики недостатньо констатувати переваги кооперації; необхідно оцінювати, які саме компоненти стійкості змінюються внаслідок кластерної участі, наскільки ці зміни є значущими та які рішення мають пріоритет за різних безпекових сценаріїв. Запропонована автором логіка Cluster Resilience Framework загалом відповідає такій потребі та формує підґрунтя для переходу від загальних програмних положень до діагностики та вибору управлінських заходів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано в межах наукової тематики кафедри економіки, менеджменту та комерційної діяльності Центральноукраїнського

національного технічного університету. За темою «Формування та розвиток інноваційних кластерів на регіональному рівні» (державний реєстраційний номер 0117U001296) особистий внесок здобувача пов'язаний із розробленням моделі Cluster Resilience Framework. У господарській науково-дослідній роботі «Стійкість продовольчої безпеки на рівні агропідприємства під час багатофакторних шоків» (державний реєстраційний номер 0125U004077) автором підготовлено науково-практичні рекомендації та дорожню карту пріоритетів зміцнення стійкості аграрних підприємств. Такий зв'язок засвідчує послідовність дослідницької ідеї та фокус отриманих результатів на практичні потреби.

Основні положення, висновки і пропозиції дисертації.

Дисертаційна робота є завершеним і структурно цілісним науковим дослідженням, що складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг становить 381 сторінку, з яких 226 сторінок припадає на основний текст. Роботу ілюстровано 7 рисунками та 40 таблицями; бібліографічний список охоплює 136 найменувань.

У першому розділі систематизовано підходи до продовольчої безпеки та розкрито її зв'язок зі стійкістю агропідприємств. Автор простежує трансформацію кластерних форм від територіально зосереджених виробничих об'єднань до середовищ, у яких координація ресурсів і процесів підтримується цифровими сервісами. Теоретична аргументація побудована на поєднанні положень інституціоналізму, теорії трансакційних витрат, ресурсного підходу, концепції динамічних здібностей та мережевої економіки. У результаті кластерна платформа постає не лише організаційною формою, а механізмом узгодження взаємодій, спрямованим на адаптивність підприємств.

Другий розділ містить аналітичну та економетричну частини дослідження. Визначено головні обмеження функціонування аграрних підприємств після повномасштабного вторгнення 2022 року, упорядковано наявні кластерні ініціативи та запропоновано їх типологію. Для кількісної перевірки використано панельні дані десяти підприємств за 2021-2025 роки, які було сформовано у дві порівнювані групи. Автор оцінює залежність показників фінансової, виробничої та соціальної стійкості від характеристик кластерного середовища, застосовуючи статистичну діагностику побудованих моделей. Крім того, окремий блок становлять результати опитування 38 фахівців, які представляють підприємства, кластерні структури, органи влади, асоціації, дорадчі та наукові установи.

У третьому розділі сформовано прикладне ядро дисертаційної роботи. Модель CRF об'єднує фінансовий, виробничий, логістичний, цифровий, інноваційний та інституційний виміри стійкості. Запропоновано алгоритм визначення кластерного ефекту, здійснено апробацію на матеріалах чотирьох областей і побудовано оптимістичний, базовий та кризовий сценарії. Завершальним елементом розділу є визначення напрямів державної підтримки кластерних платформ, що забезпечує практичне використання

попередньо одержаних результатів у процесах оцінювання та прийняття управлінських рішень.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових результатів.

Поставлені завдання узгоджені з метою дослідження, а добір методів відповідає характеру сформульованих завдань. Теоретичні узагальнення одержано із застосуванням аналізу, синтезу, порівняння, систематизації та історико-логічного підходу. Для емпіричного блоку використано економіко-статистичний аналіз, типологізацію, кореляційно-регресійне моделювання, інтегральне та експертне оцінювання. Сценарний метод забезпечує перехід від діагностики до розгляду можливих траєкторій зміни стійкості.

Інформаційна база охоплює законодавчі та програмні документи, матеріали міжнародних організацій, офіційну статистику, фінансову звітність підприємств, відомості про кластерні ініціативи й результати власного експертного опитування. Достовірності сприяє використання різних типів джерел та зіставлення кількісних висновків із професійними оцінками. Представлені таблиці, розрахунки й пояснення дають змогу простежити логіку переходу від вихідних показників до підсумкових пояснень.

Висновки за розділами відповідають проведеному аналізу, а загальні висновки відтворюють результати вирішення дослідницьких завдань. Робота вирізняється методичною виваженістю, логічністю викладу та термінологічною послідовністю.

Наукова новизна одержаних результатів.

Ключовим результатом, отриманим уперше, є комплексний підхід до кількісного визначення кластерного ефекту для агропідприємства. Його відмінність полягає в поєднанні економетричної оцінки, інтегрування різномірних показників, статистичної перевірки, професійного оцінювання та сценарного аналізу в єдиній процедурі. Практично важливим є те, що ефект не зводиться до одного фінансового результату, а розглядається крізь сукупність характеристик здатності підприємства функціонувати та пристосовуватися.

Удосконалено методичні положення щодо вимірювання продовольчої безпеки на рівні підприємства через взаємопов'язані компоненти стійкості. Подальшого розвитку набули підходи до прогнозування результативності кластерних платформ залежно від безпекових умов, а також розроблено процедуру апробації моделей оцінювання в регіонах, що характеризуються різним рівнем розвитку кластерних процесів.

Теоретичний внесок автора полягає в уточненні сутності кластерної платформи як багаторівневого середовища координації взаємодії суб'єктів агропродовольчого сектору. Подальшого розвитку набули теоретичні положення щодо впливу спільних сервісів, інформаційного обміну, логістичної кооперації, інноваційних зв'язків та інституційної підтримки на посилення адаптаційної спроможності підприємств.

Окремий результат становлять положення щодо державної політики, у яких організаційні, економічні, інституційні та цифрові інструменти співвіднесено з різними сценаріями безпекової ситуації.

Практичне значення і впровадження результатів.

Практична цінність дисертації визначається можливістю застосувати CRF для комплексної діагностики слабких та сильних сторін агропідприємства, порівняння підприємств та обґрунтування пріоритетів їх взаємодії у платформному середовищі. Методика кластерного ефекту може бути використана під час моніторингу результативності кластерних ініціатив, а сценарний блок під час підготовки рішень за зміни безпекових і ресурсних умов.

Результати становлять інтерес для керівників агропідприємств, координаторів кластерів, профільних асоціацій, регіональних органів влади й агенцій регіонального розвитку. Розроблені підходи становлять методичне підґрунтя для обґрунтування програм підтримки, ранжування регіональних пріоритетів, визначення потреб у цифровій і логістичній інфраструктурі та вибору спільних інвестиційних проєктів.

Використання розробок підтверджено матеріалами Ф(С)Г «ЧЕРЕВАЧ», Агенції регіонального розвитку Кіровоградської області, Департаменту агропромислового розвитку Кіровоградської обласної військової адміністрації та Центальноукраїнського національного технічного університету, що свідчить про багаторівневий характер практичного використання результатів дисертаційної роботи.

Повнота оприлюднення результатів дисертації.

За тематикою дисертаційного дослідження опубліковано 7 наукових праць: 4 статті у фахових наукових виданнях України та 3 матеріали апробаційного характеру. Дві статті виконано одноосібно. Тематика публікацій охоплює концептуальні засади кластерних платформ, економетричне оцінювання продовольчої безпеки агропідприємств, цифровізацію управління та модель CRF. Результати дисертаційного дослідження належно апробовано й оприлюднено, а внесок здобувача у публікаціях, виконаних у співавторстві, чітко окреслено.

Дотримання принципів академічної доброчесності.

Зміст і характер одержаних результатів підтверджують самостійність виконання дисертаційного дослідження. Використані наукові положення та фактичні матеріали супроводжено бібліографічними посиланнями, авторські розробки в тексті позначено. Під час ознайомлення з роботою обставин, які могли б свідчити про порушення вимог академічної доброчесності, не встановлено.

Дискусійні положення та зауваження.

Позитивна оцінка дисертації не виключає наявності питань, подальше опрацювання яких могло б посилити методичну завершеність та прикладну значущість отриманих результатів, зокрема:

1. У межах CRF шість вимірів об'єднано в інтегральний показник, що дає змогу узагальнити результати оцінювання. Водночас такий підхід не виключає ситуації, за якої високе значення однієї складової компенсує критично низьке значення іншої. Для оцінювання стійкості це має принципове значення, оскільки суттєві порушення логістичних процесів або

енергозабезпечення можуть унеможливити стабільне функціонування підприємства незалежно від його фінансового стану чи рівня розвитку інших складових. З огляду на це методика доцільно було б доповнити граничними значеннями за кожним виміром та передбачити правило, відповідно до якого критично низький рівень однієї складової не може бути компенсований високими значеннями інших. Це дало б змогу виявляти критичні вразливості навіть за загальним прийнятим значенням інтегрального показника.

2. У типології кластерних платформ ураховано їх функціональне призначення, рівень цифровізації та організаційні характеристики. Водночас додаткового визначення потребує ступінь залученості підприємства до діяльності кластерної платформи, оскільки така участь може бути формальною, епізодичною або системною. Доцільним доповненням могла б стати шкала рівня залучення, яка враховувала б частку операцій із закупівлі та збуту, здійснених через спільні канали, частоту обміну інформацією, рівень використання спільної інфраструктури, кількість спільно реалізованих проєктів і тривалість участі підприємства у платформі. Це дало б змогу пов'язувати зміни стійкості не лише з фактом участі підприємства у кластерній платформі, а й з інтенсивністю його взаємодії з іншими учасниками.

3. Виокремлення оптимістичного, базового та кризового сценаріїв формувало логічну основу для аналізу можливих змін безпекового середовища. Водночас практична цінність сценарного підходу була б вищою за умови визначення чітких критеріїв переходу між сценаріями. Доцільно було б установити граничні значення таких показників, як тривалість перебоїв в енергопостачанні, зміна транспортної доступності, частка недоступних виробничих потужностей, зростання вартості критично важливих ресурсів і порушення строків виконання договірних зобов'язань. Визначення відповідних заходів реагування для кожного сценарію дало б змогу використовувати запропонований підхід як інструмент раннього виявлення загроз та прийняття управлінських рішень.

4. Результати регіональної апробації підтверджують можливість застосування запропонованої моделі в областях із різними умовами функціонування аграрних підприємств. Водночас їх стійкість значною мірою залежить від міжрегіональних логістичних маршрутів, розміщення або релокації переробних потужностей та доступності логістичних вузлів, розташованих поза адміністративними межами відповідної області. Тому просторовий аналіз доцільно було б доповнити показниками доступності альтернативних логістичних маршрутів, об'єктів критичної інфраструктури та можливості оперативної заміни постачальників і партнерів у сусідніх регіонах, що дало б змогу оцінювати не лише внутрішній потенціал регіональної кластерної платформи, а й рівень її інтегрованості в міжрегіональні ланцюги постачання.

5. Результати дисертаційного дослідження доведено до практичних рекомендацій для підприємств та органів управління. Водночас практичне застосування CRF потребує чіткого регламентування порядку формування,

оновлення та перевірки даних. Доцільно було б розробити паспорт кожного індикатора із зазначенням його змісту, джерела даних, способу їх отримання, відповідального суб'єкта, періодичності оновлення, порядку опрацювання відсутніх значень, процедури перевірки та терміни зберігання інформації. Для малих підприємств, які не мають розвинених інформаційно-аналітичних систем, варто передбачити спрощений набір показників, що сприяло б відтворюваності результатів оцінювання та забезпечувало можливість їх зіставлення в динаміці.

Висловлені зауваження мають дискусійно-рекомендаційний характер, не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи та окреслюють можливі напрями подальшого розвитку запропонованого автором науково-методичного інструментарію.

Загальний висновок.

Дисертація Шеремета Олександра Володимировича на тему «Формування організаційно-економічної моделі кластерно-платформеного забезпечення продовольчої безпеки агропідприємств» є самостійною, завершеною науковою працею, у якій одержано обґрунтовані результати теоретичного, методичного та прикладного характеру. Автором вирішено поставлене наукове завдання щодо розвитку наукових засад підвищення мікрорівневої стійкості агропідприємств на основі кластерних платформ.

Зміст дисертації відповідає спеціальності 051 «Економіка». Наукова новизна, достовірність, практичне значення, рівень оприлюднення результатів і оформлення роботи дають підстави стверджувати, що дисертація відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (зі змінами), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а Шеремет Олександр Володимирович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка».

Офіційний опонент:

Кандидат економічних наук,

доцент, т.в.о. ректора

Економіко-технологічного

інституту імені Роберта Ельворті

Світлана Анатоліївна ФРУНЗА

Підпис засвідчую:

Інспектор з кадрів ЕТІ ім. Р.Ельворті

Юлія Володимирівна ВОРОНKOBA

